

Date: 28th February-2026

**OLIY TA'LIM JARAYONIDA TALABALARDA EKOLOGIK ONGNI
SHAKLLANTIRISH METODIK USULLARI**

Jumamuradova Saboxon Durdiboyevna

Osiyo xalqaro universiteti

Pedagogika yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Telefon:+998978582987

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarda ekologik ongni shakllantirishning pedagogik ahamiyati hamda samarali metodik usullari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida ekologik madaniyatni rivojlantirish, tabiatga ongli munosabatni shakllantirish hamda barqaror rivojlanish tamoyillarini talabalarga singdirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Maqolada ekologik ta'limni tashkil etishning interfaol metodlari, amaliy mashg'ulotlar, loyihaviy faoliyat va innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida olib borishning samaradorligi yoritilgan. Shuningdek, talabalarda ekologik mas'uliyatni shakllantirish orqali atrof-muhitni muhofaza qilishga yo'naltirilgan bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni rivojlantirish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: ekologik ong, ekologik ta'lim, ekologik madaniyat, oliy ta'lim, pedagogik metodlar, interfaol usullar, barqaror rivojlanish, ekologik tarbiya, innovatsion ta'lim texnologiyalari.

Kirish

Bugungi kunda global ekologik muammolar insoniyat oldida turgan eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. Atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi hamda iqlim o'zgarishi kabi jarayonlar ekologik madaniyatni shakllantirish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Shu sababli ta'lim tizimida ekologik ongni rivojlantirish muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda.

Oliy ta'lim muassasalari talabalarda ekologik bilim va ko'nikmalarni shakllantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Talabalar nafaqat ekologik bilimlarni egallashi, balki tabiatga ongli munosabatda bo'lishi, ekologik muammolarni anglab yetishi va ularni hal etishda faol ishtirok etishi muhimdir.

Ekologik ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, ularning ekologik muammolarga nisbatan mas'uliyatini oshiradi hamda ekologik madaniyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Date: 28th February-2026

Talabalarda ekologik ongni shakllantirish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu jarayonda o'qituvchining pedagogik mahorati hamda zamonaviy metodlardan foydalanishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ekologik ongni rivojlantirishda quyidagi metodik usullar samarali hisoblanadi:

1. Interfaol ta'lim metodlari

Interfaol ta'lim metodlari oliy ta'lim jarayonida talabalarning bilish faolligini oshirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda ekologik muammolarga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Interfaol metodlarning asosiy xususiyati shundaki, ular o'quv jarayonida talabalarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Bunday metodlar orqali talabalar ekologik muammolarni tahlil qiladi, fikr almashadi, muammolarga yechim topishga harakat qiladi va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ekologik ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish talabalarda ekologik tafakkur, tanqidiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Aqliy hujum

“Aqliy hujum” metodi ekologik muammolarni muhokama qilishda eng samarali interfaol usullardan biri hisoblanadi. Ushbu metod talabalarning erkin fikrlashini rag'batlantiradi hamda muammoning turli yechimlarini topishga yordam beradi.

Masalan, dars jarayonida “Atrof-muhit ifloslanishining asosiy sabablari nimada?” yoki “Plastik chiqindilar muammosini qanday kamaytirish mumkin?” kabi savollar qo'yiladi. Talabalar o'z fikrlarini erkin bildiradilar va barcha g'oyalar doskaga yozib boriladi. Keyinchalik ushbu g'oyalar tahlil qilinib, eng samarali yechimlar aniqlanadi.

Bu metod talabalarda quyidagi ko'nikmalarni rivojlantiradi:

- mustaqil fikrlash
- kreativ yondashuv

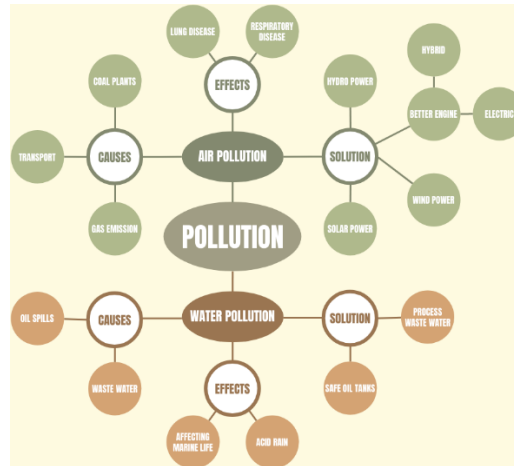

Date: 28th February-2026

- ekologik muammolarni tahlil qilish
- jamoada ishlash madaniyati

Natijada talabalar ekologik muammolarga befarq bo'lmaydigan, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs sifatida shakllanadi.

Klaster metodi

Klaster metodi ekologik bilimlarni tizimlashtirish va tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga yordam beradigan samarali metodlardan biridir. Bu metod orqali talabalar analitik fikrlashi rivojlanadi hamda ular ekologik jarayonlar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'lanishlarini tushunib yetadilar.

Masalan, "Ekologik muammolar" mavzusi markazga yozilib, undan kelib chiqadigan asosiy tushunchalar — havo ifloslanishi, suv ifloslanishi, tuproq degradatsiyasi, biologik xilma-xillikning kamayishi kabi yo'nalishlar klaster shaklida tasvirlanadi.

Talabalar ushbu tushunchalar orasidagi bog'liqlikni aniqlaydi va ekologik muammolarning kelib chiqish sabablari hamda ularning oqibatlarini tahlil qiladi.

Bu metod quyidagi didaktik vazifalarni bajaradi:

- bilimlarni tizimlashtirish
- murakkab tushunchalarni soddalashtirish
- ekologik jarayonlarni yaxlit holda anglash
- vizual tafakkurni rivojlantirish

Munozara –(Debat)

Munozara metodi talabalarining tanqidiy fikrlashini rivojlantirish hamda ekologik masalalarga turli nuqtai nazardan qarash imkonini beradi. Bu metod orqali talabalar ekologik muammolarni chuqur tahlil qiladi, o'z fikrlarini asoslaydi va boshqalarning fikrlarini hurmat qilishni o'rganadi.

Masalan, "Sanoat rivojlanishi ekologiyaga qanchalik zarar yetkazadi?" yoki "Yadro energiyasi ekologik jihatdan xavfsizmi?" kabi savollar asosida munozara tashkil etilishi mumkin.

Talabalar ikki guruhga bo'linib, muammoning ijobiy va salbiy tomonlarini himoya qiladi. Jarayon davomida ular ilmiy dalillar, statistik ma'lumotlar va real misollar asosida o'z fikrlarini isbotlashga harakat qiladi.

Date: 28th February-2026

Bu metod talabalarda quyidagi kompetensiyalarni rivojlantiradi:

- tanqidiy fikrlash
- argument keltirish ko'nikmasi
- nutq madaniyati
- muammoli vaziyatlarni tahlil qilish

Case study (Muammoli vaziyat metodi)

Case study metodi real hayotdagi ekologik muammolarni tahlil qilish orqali talabalarning amaliy bilimlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu metodda talabalar muayyan ekologik vaziyatni o'rganib, muammoning sabablarini aniqlaydi va uni hal qilish bo'yicha takliflar ishlab chiqadi.

Masalan, "Aral dengizining qurib borishi", "Shahar havosining ifloslanishi" yoki "Suv resurslarining kamayishi" kabi muammolar asosida keyslar ishlab chiqilishi mumkin. Talabalar vaziyatni tahlil qilib, ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda yechim taklif qiladilar.

Bu metod talabalarda quyidagi ko'nikmalarni shakllantiradi:

- muammoli vaziyatni tahlil qilish
- qaror qabul qilish
- ekologik mas'uliyatni anglash
- nazariy bilimlarni amaliyotga tadbiq etish

Umuman olganda, interfaol ta'lim metodlari ekologik ta'lim samaradorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu metodlar yordamida talabalar ekologik muammolarni chuqur anglaydi, tabiatga ongli munosabat shakllanadi hamda ekologik madaniyat rivojlanadi.

2. Loyihaviy faoliyat (Project-based learning)

Talabalarning ekologik loyihalarda ishtirok etishi ularning amaliy bilimlarini rivojlantiradi. Masalan, chiqindilarni qayta ishlash, energiyani tejash yoki yashil hududlarni ko'paytirish bo'yicha loyihalar talabalarda ekologik mas'uliyatni kuchaytiradi.

3. Amaliy mashg'ulotlar va ekologik tadqiqotlar

Laboratoriya ishlari, dala tadqiqotlari va ekologik kuzatuvlar talabalarning nazariy bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Bu usullar orqali talabalar tabiat jarayonlarini amaliy ravishda o'rganadi.

4. Axborot texnologiyalaridan foydalanish

Multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar, ekologik simulyatsiyalar va raqamli platformalar ekologik ta'lim samaradorligini oshiradi. Bunday texnologiyalar orqali murakkab ekologik jarayonlarni tushuntirish osonlashadi.

5. Ekologik madaniyatni shakllantirishga qaratilgan tadbirlar

Ekologik aksiyalar, seminarlar, konferensiyalar hamda ekologik festivallar talabalarning ekologik ongini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bunday tadbirlar orqali talabalarda tabiatni asrashga bo'lgan ijtimoiy mas'uliyat shakllanadi.

Date: 28th February-2026

Shuningdek, ekologik ta'limni fanlararo integratsiya asosida tashkil etish ham muhimdir. Biologiya, kimyo, geografiya va ekologiya fanlari o'zaro bog'liq holda o'qitilganda talabalarining ekologik dunyoqarashi yanada kengayadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalarida talabalarda ekologik ongini shakllantirish zamonaviy ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Bu jarayonda interfaol metodlar, loyihaviy faoliyat, amaliy mashg'ulotlar va axborot texnologiyalaridan foydalanish katta ahamiyatga ega.

Talabalarda ekologik ongini rivojlantirish orqali ularning tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini shakllantirish, ekologik muammolarni hal etishda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish mumkin. Natijada ekologik madaniyatga ega bo'lgan, atrof-muhitni asrashga hissa qo'shadigan yetuk mutaxassislar tayyorlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. **Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.** Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Xoliqov A.A. **Pedagogika nazariyasi va amaliyoti.** Toshkent: Fan, 2017.
3. Ismoilov M., Raximov A. **Ekologiya asoslari.** Toshkent: O'qituvchi, 2019.
4. UNESCO. **Education for Sustainable Development Goals.** Paris, 2017.
5. O'zbekiston Respublikasi **Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi qonunlari.**

